Hankehumpasta pitkäjänteiseen tiedepolitiikkaan

Korkeakoulujen arjessa puhutaan paljon huippuosaamisesta, kansainvälisyydestä, vaikuttavuudesta ja uudistumisesta. Harvemmin kysytään, millaisilla työehdoilla, urarakenteilla ja rahoitusmalleilla tämä kaikki tuotetaan. Kun tutkimus, opetus ja kehittäminen rakentuvat yhä useammin määräaikaisuuksien, hankehakemusten ja sirpaleisten resurssien varaan, järjestelmä alkaa kuluttaa juuri niitä ihmisiä ja voimavaroja, joiden varassa sen pitäisi uudistua.

Urapolkujen pitäisi olla moninaisia. Opetuksen, tutkimuksen, teknisen asiantuntijuuden, TKI-toiminnan ja hallinnon tehtävät eivät muodosta yhtä yhteistä uraa, eikä etenemisen pitäisi tarkoittaa vain siirtymistä hallintoon tai esihenkilötehtäviin. Myös kansainvälisellä taustalla työskentelevien asema on otettava vakavasti: jos kieli, verkostot tai rahoitusjärjestelmän tuntemus sulkevat ihmisiä ulos, kansainvälistyminen jää vajaaksi.

Tutkijan työ on paljon muutakin kuin tutkimusta. Siihen kuuluu opetusta, ohjausta, rahoitushakemuksia, verkostotyötä, viestintää, hallintoa ja usein myös käytännön tukitehtäviä. Jos tukipalveluista säästetään, työ ei katoa, vaan siirtyy niille, joiden pitäisi käyttää aikansa uuden tiedon tuottamiseen.

Kyse on myös työn arvostuksesta. Vaatimukset voivat olla erittäin korkeita, vaikka palkkaus, työsuhteen jatkuvuus ja resurssit eivät vastaisi työn vaativuutta. Järjestelmä voi näyttää tehokkaalta vain siksi, että kustannukset siirtyvät työntekijöiden jaksamiseen, urariskeihin ja vapaa-aikaan.

Nuorten tutkijoiden ja postdocien asema ratkaisee alan vetovoimaa. Jos palkkaus on heikkoa, työsuhteet epävarmoja ja uranäkymät katkonaisia, osaaminen ei kerry eikä siirry. Kun väitelleitä tutkijoita korvataan lyhytaikaisilla ratkaisuilla tai postdoc-vaihe ohenee, organisaatiot menettävät kokemusta, hiljaista tietoa ja kykyä välttää samoja virheitä uudelleen.

Kilpailtu tutkimusrahoitus on ymmärrettävää, mutta ongelmallista silloin, kun siitä tulee järjestelmän pääasiallinen toimintalogiikka. Hakemusten laatiminen, arviointi ja jatkuva uudelleenmuotoilu vievät valtavasti työaikaa. Samalla hankerahoituksen katkonaisuus vaikeuttaa pitkäjänteistä kehittämistä ja palkitsee helposti uuden paketointia enemmän kuin syvenevää tutkimuslinjaa.

Vertaisarviointi on tieteen laadun kannalta välttämätöntä, mutta sekään ei ole ilmaista. Se nojaa suurelta osin tutkijoiden näkymättömään työhön. Tekoäly voi

jatkossa tukea arviointia, mutta se ei poista harkinnan, läpinäkyvien kriteerien ja vastuun tarvetta.

Rahoitusmalleja uudistettaessa on samalla turvattava tieteen itsenäisyys ja riippumattomuus. Laadun ja yhteiskunnallisen merkityksen tavoittelu ei saa kaventaa tutkijoiden mahdollisuutta esittää vaikeita kysymyksiä, haastaa vallitsevia oletuksia tai valita tutkimusaiheita tieteellisin perustein.

Siksi myös rohkeampia rahoitusmalleja kannattaa tarkastella. Kun hakemuksia on paljon ja parhaiden erot pieniä, pisteytys voi antaa tarkkuuden vaikutelman ilman todellista varmuutta. Rajattu satunnaisuus laadullisen arvioinnin läpäisseiden hakemusten välillä voisi joissain tilanteissa olla rehellisempi tapa tunnistaa arvioinnin epävarmuus.

Myös tukipalveluista säästäminen voi olla kallista säästämistä. Jos rahoituksen, viestinnän, hallinnon tai teknisen tuen tehtävät siirtyvät tutkijoille ja opettajille, tutkimukseen ja opetukseen käytettävä aika vähenee. Markan säästö voi tuottaa tonnin vahingon.

Tulevaisuuden kannalta olennaista on palauttaa tutkimukseen riittävä vapaus, luottamus ja pitkäjänteisyys. Kaikkea merkittävää ei voi muotoilla etukäteen hankehakemukseksi, vaikuttavuuspoluksi ja mitattavaksi tuotokseksi. Uudistuminen ei synny pelkästä kilpailusta ja jatkuvasta hankekierroksesta, vaan vakaista rakenteista, osaamisen säilymisestä ja mahdollisuudesta syventyä.

Jos kehittäminen muuttuu jatkuvaksi hankehumpaksi, urapolut kaventuvat, postdoc-osaaminen katoaa ja tukipalvelut rapautuvat, seurauksena voi olla hidas suuronnettomuus. Sitä ei ehkä huomata yhtenä romahduksena, vaan vähittäisenä laadun, vetovoiman ja luottamuksen heikkenemisenä.

Vaihtoehto on silti olemassa. Korkeakoulujen rahoitusta, uramalleja ja työnjakoa on tarkasteltava kokonaisuutena. Tarvitaan vähemmän sirpaleisuutta, enemmän luottamusta, parempia urapolkuja myös muille kuin hallintoon eteneville sekä rohkeutta kysyä, palveleeko nykyinen rahoituslogiikka todella tutkimuksen, opetuksen ja yhteiskunnan pitkän aikavälin etua.

TEKin Korkeakouluvaliokunta
TEKin Korkeakouluyhdistykset
Daniel Valtakari, työelämäasiantuntija, TEK